

PAUL BJERKE, BIRGITTE KJOS FONN OG ESPEN SØRMO STRØMME (RED.)

ØKONOMIJOURNALISTIKK

PERSPEKTIVER OG METODER

FAGBOKFORLAGET

Paul Bjerke | Birgitte Kjos Fonn | Espen Sørmo Strømme (red.)

ØKONOMIJOURNALISTIKK

Perspektiver og metoder

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2019 by
Vigmostad & Bjørke AS
All rights reserved

1. utgave / 1. opplag 2016

ISBN: 978-82-450-2888-1

ISBN (trykt): 978-82-450-1623-9

Tilrettelagt for e-bok: John Grieg, Bergen

Sats og ombrekking: Laboremus Oslo AS

Forsidefoto: © Jason DeCrow / AP / NTB scanpix Omslagsdesign ved forlaget

Boken er utgitt med støtte fra

Fakultet for samfunnsfag, Høgskolen i Oslo og Akershus og Høgskulen i Volda.

Paul Bjerke har fått støtte til skriving av

Pressens Faglitteraturfond og

Rådet for anvendt medieforskning.

Birgitte Kjos Fonn har fått støtte til skriving av

Rådet for anvendt medieforskning.

Spørsmål om boken kan rettes til:

Fagbokforlaget

Kanalveien 51

5068 Bergen

Tlf.: 55 38 88 00

E-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no

www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet av åndsverkloven.

Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling

bare tillatt når det er hjemlet i lov eller etter avtale med Kopinor.

FORORD

Økonomijournalistikkens fremvekst og status var et viktig tema i mediedelen av Makt- og demokratiutredningen som ble avsluttet i 2003, men siden er det bare kommet et fåtall norske studier som bygger på utredningens innsikter. Etter at verdensøkonomien holdt på å bryte sammen i 2008 og en gjeldskrise som ble sammenlignet med den store depresjonen på 1930-tallet, brøt ut i Europa et par år etter, ble mangelen på kunnskap om det siste tiårets utvikling på området påfallende. Vi observerte at den daglige nyhetsdekningen etterlot en rekke ubesvarte spørsmål, og det fantes heller ikke noen oversikt over den forskningen som eksisterte. Dette bokprosjektet begynte derfor opprinnelig som et ønske om å forstå hvordan norsk journalistikk forholdt seg til finanskrisen og etterdønningene av den.

Denne boken hadde to utgangspunkt. I 2012 fikk to av bokens redaktører, Paul Bjerke og Birgitte Kjos Fonn, en tildeling fra Rådet for anvendt medieforskning (RAM) for å studere norsk økonomijournalistikk i krisetider. En del av hensikten med prosjektet var å utvikle videre kunnskap om økonomijournalistikk som samfunnsfenomen. Samtidig holdt bokens tredje redaktør, Espen Sørmo Strømme, på med et prosjekt med noe av den samme innfallsvinkelen for de regionale medienes del, der de grunnleggende redskapene journaliststudenter og journalister trenger for å drive økonomijournalistikk, var inkludert. Vi besluttet derfor å forsøke å forene disse prosjektene, samle noe av den kunnskapen om økonomijournalistikk som fantes 10–15 år inn i det nye årtusenet, og supplere med egne analyser.

I bokens del I presenterer vi nyere norsk og internasjonal forskning om disse temaene. Underveis har vi identifisert områder hvor det finnes lite eller ingen kunnskap, og områder hvor koblingen til økonomiske spørsmål er nokså ny. Vi har forsøkt å bidra til en dypere forståelse av feltet, og samtidig trekke frem områder som fortjener og krever mer forskningsinnsats.

Del II presenterer en rekke fremgangsmåter for den som skal forsøke å forstå og formidle økonomiske forhold. Det dreier seg om grunnleggende redskaper både for å drive næringslivsjournalistikk og for å kunne undersøke ressursbruken i stat og kommune.

Paul Bjerke, professor i journalistikk ved Høgskulen i Volda (HiVolda), og Birgitte Kjos Fonn, førsteamanuensis i journalistikk ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA), har hatt hovedansvaret for bokens del I. Espen Sørmo Strømme, høyskolelektor og programansvarlig for bachelorstudiet i journalistikk ved NLA Mediehøgskolen Gimlekollen i Kristiansand, har hatt hovedansvar for bokens del II.

I tillegg til bevilgningen fra RAM har vi alle fått bruke FoU-tid hos de høyskolene vi er ansatt ved: Høgskolen i Oslo og Akershus, Høgskulen i Volda og NLA Mediehøgskolen Gimlekollen. Bjerke har også mottatt en bevilgning fra Pressens Faglitteraturfond for å skrive kapitlet om arbeidslivsspørsmål, og HiOA og HiVolda har bidratt med trykkestøtte. Vi takker alle bidragsytere for at de har gjort prosjektet mulig.

Vi vil også takke de anonyme fagfellene og konsulentene som har lest tidligere versjoner av dette manuset, for nyttige og grundige kommentarer. En del av stoffet er også utprøvd på forskjellige kull med studenter, slik at vi har kunnet justere opplegget underveis.

Ikke minst vil vi takke redaktør Kristin Eliassen i Fagbokforlaget for meget godt samarbeid.

Volda, Oslo, Kristiansand, 15. desember 2015

Paul Bjerke, Birgitte Kjos Fonn, Espen Sørmo Strømme

INNHOOLD

DEL I

Perspektiver.....	11
-------------------	----

INNLEDNING	13
------------------	----

Paul Bjerke og Birgitte Kjos Fonn

Hva er økonomi?	15
-----------------------	----

Formålet med boken	17
--------------------------	----

Litteratur:.....	19
------------------	----

KAPITTEL 1

Økonomi og journalistikk: et samspill	21
--	-----------

Paul Bjerke, Birgitte Kjos Fonn og Espen Sørmo Strømme

Inn i nye sektorer.....	21
-------------------------	----

Naturaløkonomi, markedsøkonomi, planøkonomi	23
---	----

Politisk og økonomisk spørsmål.....	24
-------------------------------------	----

Markedsjournalistikk.....	26
---------------------------	----

Følger den kritiske journalistikken med?	28
--	----

En statusrapport.....	32
-----------------------	----

Litteratur	39
------------------	----

KAPITTEL 2

Nisje, mainstream, vare 41*Paul Bjerke og Birgitte Kjos Fonn*

Fire faser – og en ny?..... 43

Nyheten som vare og mediene som oppmerksomhetselgere..... 44

Nye idealer inntar økonomijournalistikken 46

Politisk og journalistisk skifte 48

Over til aviser 51

Inn i allmennmediene, ut på Internett 53

En femte fase?..... 55

Nye redskaper 60

Litteratur 61

KAPITTEL 3

Kildebruk og kildekritikk i økonomijournalistikken..... 65*Birgitte Kjos Fonn*

Et kildehierarki 67

Politisk konsensus?..... 70

Forskjellige nyheter, forskjellig kildekritikk 73

Opp og ned 74

Kildekritikk på fremtiden? 77

Naturfag eller samfunnsfag?..... 79

Refleksiv informasjon..... 83

Litteratur:..... 84

KAPITTEL 4

Journalistikk i krise 87*Paul Bjerke og Birgitte Kjos Fonn*

Boblenes og krisenes anatomi 88

Boligboom..... 90

Et slags pyramidespill 91

Politisk og faglig uenighet..... 93

«Sov på jobben» 95

Nordiske studier 97

Personvinkling og norsk forbrukervinkling..... 101

Litteratur:..... 103

KAPITTEL 5

Arbeidslivs- eller forbrukerjournalistikk? 105*Paul Bjerke*

Topptung kildebruk.....	107
Fagbevegelsen og mediene	108
Det viktige verkstedoppgjøret	109
Holdninger og partiav.....	111
Forsøk på å forklare det usynlige	112
Konsekvenser og utfordringer	120
Litteratur:.....	121

KAPITTEL 6

Økonomijournalistikk i region- og lokalmediene 125*Espen Sørmo Strømme*

Temavalg i regional- og lokaljournalistikken	126
Positiv finanskrisedekning.....	128
Lokal suksess som nyhetskriterium og «lim»	129
Når sakene likevel er kritiske	134
Nye og gamle metoder.....	135
Kjønn i lokal- og regionaljournalistikken	137
Litteratur	138

KAPITTEL 7

Vinn, vind eller forsvinn? 139

Klima, miljø og økonomijournalistikk

Andreas Ytterstad

Frakoblinger av miljø og klima fra (økonomi)journalistikken	140
Økonomiblinde flekker i norsk klimadekning.....	143
Bærekraftig utvikling: fra vekst eller vern til vinn-vinn	145
Tak og pris	148
Pragmatisk og prinsipiell kvote og markedskritikk	149
Grønt skifte nedenfra, fra markedet og folkelig bevegelse	152
Naturens bunnlinje: Er en annen økonomi mulig?	155
Litteratur	157

Sluttord 163

DEL II

Metoder	165
---------------	-----

KAPITTEL 1

Samfunnsøkonomi og politikk	167
Tre hovedområder	167
Oljepolitikk og handlingsregelen	170
Nasjonalbudsjett og BNP	171
Fra sjøfart og industri til olje og helse	173
Sammenligning av BNP internasjonalt	174
Kritikk mot BNP/GDP som måleenhet	175
Grønn BNP	176
Andre måltall	176

KAPITTEL 2

Statsbudsjettet	177
Prinsipper og historikk	178
Et sammensatt dokument	183
Å lese postene i budsjettet	184
Prop. 1 S: Gul bok og tilleggsdokumenter	186
Flere dokumenter ved regjeringsskifte	186
Tildelingsbrev	187
Departementenes hjemmesider	188

KAPITTEL 3

Kommuneøkonomi	191
Kommunenes inntekter	192
Rammetilskudd	193
Inntektsskatt	194
Eiendomsskatt	194
Selskapsskatt	194
Gebyrer og selvkosttjenester	194
Andre særordninger	195
En oversikt	195
Politikernes muligheter	196
Gjeldstunge kommuner	196
Budsjett og økonomiplan	198
Driftsbudsjett	198
Inntektene	199
Disponeringer	200

Netto driftsresultat.....	200
Investeringsbudsjett og regnskap.....	201
Hva er en sunn kommuneøkonomi?	201
Register for betinget godkjenning og kontroll – ROB EK.....	203
Kommune – stat – rapportering, KOSTRA.....	203

KAPITTEL 4

Selskapsformer	209
Enkeltpersonforetak	209
Aksjeselskap (AS).....	210
Ansvarlig selskap (ANS).....	211
Allmennaksjeselskap (ASA).....	211
Norskregistrert utenlands selskap (NUF)	211
Kommunale, fylkeskommunale og interkommunale foretak (KF/FKF/IKF).....	212
Organisasjoner og foreninger	212
Stiftelse	212
Konsern	213

KAPITTEL 5

Næringsliv	215
De viktigste selskapene	216
Hvilke bedrifter er viktige?	221
Database for selskapene og viktige kilder.....	222

KAPITTEL 6

Brønnøysundregistrene	225
------------------------------------	-----

KAPITTEL 7

Årsregnskapet	233
Love, regnskapsprinsipper, standarder og «god regnskapsføringsskikk».....	233
Hvem som må levere årsrapport	234
Balansen.....	239
De ulike postene i balansen	241

KAPITTEL 8

Regnskapsanalyse	253
Beregning av nøkkeltallene	257
Kombinere horisontale og vertikale sammenligninger.....	264
Konsernregnskap	265
Konsernstruktur som skjuler utenlandsk eierskap.....	276

KAPITTEL 9

Tjenester knyttet til Brønnøysundregistrene.....	277
Avanserte søk.....	284

KAPITTEL 10

Faresignaler i bedriftene.....	287
Hendelser som er positive for selskapet:	288
Hendelser som kan slå ut både positivt og negativt	288
Hendelser som er negative for selskapet.....	290
Kriser i bedriften.....	291

KAPITTEL 11

Konkurs.....	293
Konkurs og styrt avvikling.....	294
To hovedtyper konkurs.....	294
Tiden frem mot konkurs	294
Frivillig gjeldsforhandling og tvangsakkord.....	295
Ikke straffbart å gå konkurs.....	295
Politi og presse utfyller hverandre.....	296
Konkurser under finanskrisen.....	297
Litteratur	299
Lover og forskrifter:.....	300

DELI

PERSPEKTIVER

INNLEDNING

Paul Bjerke og Birgitte Kjos Fonn

Dette er en bok om økonomijournalistikk. Det betyr at boken først og fremst handler om journalistikk, og forsøker å forstå økonomijournalistikk i et samfunnsmessig perspektiv. Den er skrevet av journalistikk- og medieforskere med bakgrunn i journalistikk, medievitenskap, andre samfunnsfag og humaniora, og er beregnet på journalistikk- og medieforskere, studenter, praktiserende journalister og andre interesserte.

De siste tiårene har norsk journalistikk gjennomgått en profesjonaliseringsprosess. Ordet «profesjonalisering» kan både vise til yrkets status og uavhengighet overfor arbeidsgivere, tilgrensende yrkesgrupper og publikum – og til det å profesjonalisere seg, å bli stadig bedre yrkesutøvere. Flere tiårs fokusert arbeid både i utdanninger, presseorganisasjoner og redaksjoner har blant annet ført til at den politiske journalistikken er langt mer uavhengig og kritisk i 2015 enn den var i 1970.

Mens journalistikken har forandret seg, har også det samfunnet og den medievirkeligheten journalistikken inngår i, endret seg. Utgangspunktet for denne boken er at økonomijournalistikk, til tross for den viktige posisjonen feltet har fått over noen tiår, er underbelyst. Problemet er ikke typisk norsk: De amerikanske forskerne Anya Schiffrin og Ryan Fagan skriver i en artikkel fra 2013 at litteraturen om økonomijournalistikk er sparsom og gjerne impresjonistisk, og at det som finnes av kritisk gjennomgang, ofte er anekdotisk (Schiffrin og Fagan 2013:3).

I denne boken har vi satt oss fore å skaffe et overblikk over relevant nyere litteratur, både små og store enkeltstudier fra Norge og andre land, som kan bidra til å kaste lys over temaet. Bildet er ikke så svart som sitatet ovenfor antyder, men det har vært nødvendig å forsøke å samle sentral litteratur og prøve å lage en syntese,

samtidig som vi supplerer med egne analyser og noen pilotstudier laget spesielt for denne boken.

Som følge av en 50 år lang akademiseringsprosess i journalistikkfaget i Norge (og enda lenger i en del andre land), og med et godt utbygd nett av journalistutdanninger i hele landet, er det også nødvendig å utvikle stadig mer kunnskap om forholdet mellom journalistikk og andre disipliner ved universiteter og høyskoler. Vi vil derfor gi beskrivelser av noen hovedtrekk ved økonomien både som fag og samfunnsområde. Men dette er altså ikke primært en bok om økonomi, men om journalistikk. Den handler om hvordan journalistikken forholder seg til økonomiske fenomener, til grenseoppgangen mellom økonomi og andre samfunnsfelt, til forholdet mellom økonomi og politikk – og til økonomifeltets kilder.

Journalistikk er, ifølge både utdanninger, presseorganisasjoner og de fleste redaksjoner, et yrke med et samfunnsoppdrag. I Norge er dette samfunnsoppdraget blant annet formulert i Vær Varsom-plakaten, med dens retningslinjer om fri, sann, bred og uavhengig informasjon ut til publikum, herunder å avdekke og sette et kritisk søkelys på samfunnets maktforhold og skjevheter. Presseetikkekspert Svein Brurås sier det slik: «Pressens primære oppgave er å informere – om alt som kan ha offentlig interesse. Informasjonsoppgaven er det første og største bud og alle journalisters kall» (Brurås 2006:8).

Journalistikkens betydning for demokratiet slås fast allerede i Vær Varsom-plakatens #1: En fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn (#1.1).

Journalistikk kan ut fra sin demokratiske betydning betraktes som en form for kollektivt gode, skriver medieforskeren Sigurd Allern (2015:216). Det gjenspeiles i at journalistikken ikke bare har plikter, men også rettigheter overfor samfunnet, i form av økonomiske, politiske og etiske privilegier (f.eks. Bjerke 2011:65). Som publikum er vi med på å understøtte et lovverk og finansieringssystem som gagnar pressen. Fra 2016 er det for eksempel planlagt å utvide nullmomsordningen til også å gjelde elektroniske aviser. I bytte for slike tiltak får vi som publikum blant annet informasjon som skal gjøre oss i stand til å manøvrere i et komplekst samfunn og ikke minst ha grunnlag for å fylle vår rolle som borgere i et demokrati. Den nyeste grunnboken i journalistikk, *Journalistikk*, av Handgaard, Simonsen og Steensen (2013:18), sammenfatter journalistens rolle slik: «Journalisten er [...] en sosialt ansvarlig samfunnsaktør. Hun er en formidler av kunnskapsbasert og sannferdig informasjon. Og gjennom sin praksis er hun en forvalter av et samfunnsoppdrag.»

Dette er idealene. Medieforskningen viser ofte at idealene og realitetene ikke samstemmer. Den viser at det fortsatt er mye ukritisk journalistikk, mye smal kildebruk, mye gjengivelse av kildenes tolkningsrammer. I den offentlige debatten diskuteres også hyppig spørsmålet om pressen oppfyller sin informasjonsplikt. Den amerikanske medieforskeren Michael Schudson er blant dem som har

påpekt nyhetsmedienes betydning for hvordan den offentlige mening konstrueres (Schudson 1998:33). Dette prosjektet er derfor drevet frem av en nysgjerrighet: Hva slags informasjon får publikum når det gjelder økonomi, og hvordan kan økonomi-journalistikkens forhistorie bidra til en forståelse av fenomenet?

HVA ER ØKONOMI?

Før vi går løs på å utforske noen av de problemstillingene et slikt spørsmål utløser, må vi avgjøre hva økonomijournalistikk er. Innledningsvis har vi forsøkt å si noe om hva journalistikk er. Men vi må også ha en mening om hva økonomi er. Å definere «økonomi» er ikke helt enkelt. Harvard-økonomen Richard Parker sier det f.eks. slik i en drøfting av «economic journalism»:

«Economics, in this broader meaning, encompasses *economic activity*—by individuals, groups, corporations, and the state. Or it may refer to *economic dimensions* of issues that we tend to speak of otherwise as social policy, as legal disputes, as class conflict, or political competition. The term «economic» in these instances tends frequently to the voluminously inclusive, and hence awkwardly—and controversially—ambiguous. When is environmental policy an economic matter? What are the economic components of defense spending? How is racial or gender inequality, or reverse discrimination, an economic issue? To what degree should legal decisions rest on economic principles? Is the single-parent family a social, moral, or economic issue?» (Parker 1997:10)

Dette er ikke bare problemstillinger for samfunnsforskere eller politikere, sier Parker; de hører hjemme i «hjertet av demokratiet»: Avgjørelser som tas av alle andre grunner enn økonomiske, har økonomiske konsekvenser. Samtidig har økonomiske beslutninger konsekvenser på andre områder. Men skal avgjørelsene av den grunn bedømmes – eller i det hele tatt beskrives – som økonomiske? spør han, og konkluderer: «For journalists, this is no small matter» (Parker 1997:10). To hjemlige eksempler på dilemmaet er de langvarige debattene om «innvandrerregnskap» eller forslag om øvre aldersgrenser for å tilby pasienter kostbare operasjoner.

Vi beveger oss altså i et litt komplisert terreng. Selve ordet «økonomi» stammer fra gresk – opprinnelig *oikos* – og betyr «husholdning»: «*En økonomi* er en enhet av en viss størrelse, hvor det foregår produksjon og fordeling, som for eksempel en kommune eller et land», sier Riksmålsordboken. Mens Store Norske Leksikon oppgir at «økonomi» har *fire* betydninger, én knyttet til «studiet av økonomi» og én til den mengde «ressurser som disponeres (for eksempel «god økonomi»». En tredje betydning er å «økonomisere», å oppnå et bestemt mål med den minst mulige innsats.

Den fjerde og siste tolkningen er ifølge leksikonet et *økonomisk system*, som er den måten produksjon og omsetning foregår på i et samfunn. Eksempler på slike systemer er *naturaløkonomi*, *markedsøkonomi* og *planøkonomi*.

Økonomi handler altså dypest sett om «husholdning», dvs. *produksjon og fordeling*. Problemet med en slik definisjon er at den – som Parker sier – er «voluminously inclusive». På ett vis er *alt* produksjon og/eller fordeling. Det som foregår i familien, kan beskrives som produksjon og fordeling av velferdstjenester, mens kunstnerisk virksomhet kan oppfattes som «produksjon av opplevelser», og utdanning som «produksjon av studiepoeng».

En vanlig avgrensning er derfor å si at «økonomi» er det som *telles i penger*, slik at når familien passer sine barn selv, er det ikke «økonomi», men «omsorg». Når familien betaler for en barnehageplass eller dagmamma, inngår det derimot i «økonomien». Når man kjøper epler på Rimi, er det en økonomisk transaksjon, men å høste sine egne epletrær er det ikke.

Men å knytte «økonomi» til pengetransaksjoner på denne måten skaper også problemer, blant annet fordi kvinnenens tradisjonelle arbeidsinnsats i familien blir «verdiløs» når den ikke betales, og fordi verdien av alt annet ubetalt og frivillig arbeid i samfunnet usynliggjøres. Dessuten er det jo slik at «*naturaløkonomi*» gjerne er definert ved at det *ikke* foregår varebytte ved hjelp av penger – eller som det heter i den danske ordboken: «*naturaløkonomi* er et pengeløst økonomisk system hvor betaling sker i naturalier, dvs. varer og tjenesteydelser».¹ Her er altså «økonomi» definert ved «bytte». Men en del sosiologer og antropologer mener jo at alle sosiale relasjoner på sett og vis kan betraktes som «bytter», og da er vi tilbake til utgangspunktet til Parker – hvor skal man trekke grensen?

Økonomijournalistikk som praktisk begrep

En alternativ tilnærming er å se hvordan «økonomi» som begrep faktisk blir forstått og brukt i journalistisk praksis. Da finner vi raskt ut at hvilke emner som blir omtalt på avisenes økonomisider, i spesialmagasiner for økonomi og i TV-nyhetenes økonomisendinger, har variert mye gjennom historien. Den tradisjonelle økonomijournalistikken handlet i stor grad om næringslivet, og ble av mange oppfattet som snever. Over tid er de redaksjonelle grensene mellom økonomistoff og annet stoff blitt mer flytende. Gjennom de siste 30 årene har feltet «økonomijournalistikk» vært gjennom en «dobbel ekspansjon», for å låne et begrep fra den svenske forskeren Maria Grafström (2014:12): Økonomijournalistikken har vokst både i omfang, med hensyn til målgrupper, og fått mer preg av å være allmennrettet forbrukerjournalistikk – og hva slags typer emner som kan gis en økonomivinkel, er også økt.

1 Den Danske Ordbog – <http://ordnet.dk/ddo>

I en bred nordisk studie, *Mediating Business*, med Tore Slaatta og danske Peter Kjær som redaktører (Kjær og Slaatta 2007), ble problematikken studert historisk og komparativt i alle de nordiske landene, fra 1960-tallet og frem til 2005. Arbeidet konkluderer med at økonomijournalistikken har økt både i utbredelse og anseelse fra 1980-tallet av, at den har påvirket andre grener av journalistikken, og at den er en del av en større, politisk og samfunnsmessig mentalitetsendring.

Generelt økt velstand og en voksende middelklasse, deregulering av en rekke markeder, økt eierskap av aksjer og andre verdipapirer i bredere samfunnslag, mer internasjonal handel, informasjonsrevolusjonen – alt dette har bidratt til å forme forståelsen av «økonomi» i de nordiske samfunnene de siste tiårene og gitt økonomistoffet i mediene en viktigere posisjon. Svenske Bo Mårtenson skrev i sin doktoravhandling allerede for over ti år siden at økonomiske spørsmål var blitt så dominerende i samfunnsdebatten at de ble sett på som «virkeligheten» (Mårtenson 2003:14). Stadig flere spørsmål og områder ble både relatert til og forklart med økonomi, hevdet han.

Også journalister og økonomer er ofte enige i dette, i alle fall var det konklusjonen på et seminar i det finske Ekonomiska Samfundet der både journalister, økonomer og medieforskere var til stede, dokumentert i *Ekonomiska Samfundets Tidskrift* i 2003. Seminaret skulle «behandla økonomisk journalistik i uttrykkets bredaste bemärkelse, utan begränsningar». En journalist i den svenske økonomiavisa *Dagens Industri* oppsummerte det slik: «Økonomisk journalistik är allt. Allt vi gör i vårt dagliga liv kan omvandlas till ekonomisk journalistik» (Wallen 2003:41).

Hos Kjær og Slaatta (2007) og hos Grafström som i sin doktorgrad fra 2006 studerte fremveksten av feltet i Sverige, brukes begrepet *business journalism* – altså næringslivsjournalistikk – som uttrykk for et institusjonalisert felt. Men allerede i 1989 innførte britten Wayne Parsons et bredere begrep – journalistikk om *politics, economy and finance*.

Et knapt tiår etter avhandlingen mener Grafström (2014) at økonomijournalistikken har fått en *enda* viktigere posisjon, og at den har kommet til å omfatte nye og bredere områder. Den når ut til nye målgrupper, og de svenske journalistene i hennes studie hevdet også at de i de senere årene hadde forlatt den snevre oppfatningen av økonomistoff som næringslivsstoff og at de i stedet gjorde mer granskende samfunnsjournalistikk enn før. De pekte videre på at det var et tettere og mer selvsagt samarbeid med andre redaksjoner.

FORMÅLET MED BOKEN

«Økonomi» er altså et begrep som kan være vanskelig å avgrense, og grensene for «økonomijournalistikk» kan være utfordrende å trekke. I dette første forsøket på å gi et riss av feltet 10–15 år inn i det nye årtusenet har vi valgt en mer pragmatisk til-

nærming. Vi har valgt ut noen temaer som åpenbart handler om forholdet mellom «økonomi» og «journalistikk», og som vi ønsker å løfte frem fordi de er viktige. De spenner fra en historisk tilnærming via kildebruk og kildekritikk i økonomijournalistikk til noen store dekningsområder som vi mener peker seg ut. Finanskrisen som toppet seg i 2008, og den påfølgende gjeldskrisen, har ført til en ny debatt både om økonomifaget og den økonomiske politikken – og om økonomijournalistikk. Det skandinaviske arbeidslivet endrer seg, og klimaspørsmål har kommet på dagsordenen for alvor, også i økonomijournalistikken. Vi har også villet samle kunnskap om hvordan økonomi dekkes i lokal- og regionalpressen.

Vi presenterer nyere norsk og internasjonal forskning om disse temaene, og kan forhåpentlig bidra til å trekke frem områder som fortjener og krever mer forskningsinnsats.

Boken er delt i to deler. Del 1 er en fagfellevurdert antologi av nye forsknings- og utviklingsarbeider. Antologien inneholder sju kapitler som presenterer ny kunnskap og nye synteseser av kunnskap om økonomijournalistikk.

I kapittel 1 gir Paul Bjerke, Birgitte Kjos Fonn og Espen Sørmo Strømme en kortfattet oversikt over samspillet mellom økonomi og journalistikk. Kapitlet presenterer nyere norsk og internasjonal forskning på feltet, samt funnene fra en pilotstudie som viser noen trekk ved hvordan økonomiske spørsmål behandles i noen sentrale norske medier i dag.

I kapittel 2 tar vi for oss den historiske utviklingen. Her presenterer Paul Bjerke og Birgitte Kjos Fonn et kort riss av den nordiske, særlig den norske, økonomijournalistikks historie, spesielt med referanse til de fire fasene som er identifisert hos Kjær og Slaatta (2007). De strekker seg fra innføringen av en ny type økonomimagasiner på 1960- og -70-tallet, via utviklingen av nye økonomiaviser i tiåret som kom, og over i en situasjon der økonomijournalistikk ble vanlig også i allmennmediene. I løpet av den fjerde fasen, fra 1995 til 2005, kom også Internett. Et formål med kapitlet er i tillegg å se om det er mulig å skissere noen nye trekk ved det landskapet som er vokst frem de siste ti årene.

Det kompliserte forholdet mellom økonomi og journalistikk og hvilke implikasjoner det har for kildebruk og kildekritikk, er tema for kapittel 3, skrevet av Birgitte Kjos Fonn. Hvem er økonomijournalistikks kilder? Har kildebruken betydning for mediens tolkningsrammer? Er det forskjell mellom ulike typer økonomijournalistikk, f.eks. når det gjelder muligheten til å utøve kildekritikk?

I kapittel 4 undersøker Paul Bjerke og Birgitte Kjos Fonn hvordan journalistikken har behandlet økonomiske kriser, med særlig vekt på hvordan nyhetsmediene forvaltet sitt kritiske oppdrag under finanskrisen som brøt ut i 2008 og som senere har utviklet seg til den fortsatt pågående gjeldskrisen.

Kapittel 5, av Paul Bjerke, tar utgangspunkt i at overvåkingen av produksjon, arbeidsliv og fagbevegelse er blitt svekket i de nordiske landene i løpet av de siste

tiårene. Det lanseres flere forslag til forklaringer på utviklingen. En forklaring er knyttet til et stadig sterkere fokus på markeder i journalistikken, som er beskrevet andre steder i denne boken. En annen er knyttet til at journalistikkens karakter og kvalitetskriterier gir forbrukerrollen forrang. Hovedtesen er at arbeidstakerinteresser blir sett på som en organisert særinteresse som uavhengige journalister skal være kritiske til, og at dette også rammer interessen for arbeidslivet. Den tredje forklaringen er at flertallet av de store norske avisene av politiske grunner har vært kritiske til fagbevegelsen – og fortsatt er det.

Et spørsmål som ofte glemmes i medieforskningen, nemlig distrikts- og lokaljournalistikken, behandles i kapittel 6 av Espen Sørmo Strømme. Flere studier av økonomijournalistikken, fra Norge og Skandinavia ellers, viser at den lokale økonomijournalistikken kan preges av å ha en positiv vinkling der næringslivet selv ofte får formidlet sitt virkelighetssyn. En forklaring er at næringslivet forventer at lokalpressen skal være patriotisk. Samtidig kan journalister med spesialkunnskap om økonomi oppleve at nyhetsbildet styrer økonomidekningen snarere enn omvendt. Bildet er likevel ikke entydig. En del av sakene er grundige og kritiske, og en del redaksjoner synes å være i stand til å sette inn ekstra ressurser når de identifiserer behovet for å gjøre en mer kritisk dekning av økonomiske forhold.

Del I avsluttes med en innføring i klima- og miljøjournalistikk (kapittel 7), av Andreas Ytterstad. Hadde vi laget denne antologien om økonomijournalistikk for ti år siden, ville vi kanskje ha valgt olje- og energidekning som utgangspunkt for et eget kapittel. I mellomtiden har spørsmålet om hvorvidt miljøproblemer og klimapolitikk til syvende og sist er *økonomiske* spørsmål, rykket frem som et viktig tema. Svaret som gis på dette spørsmålet, kommer an på hva vi mener med økonomi. Kapitlet analyserer både hvordan miljø og klima kobles til økonomi, og hvordan det *ikke* kobles til økonomi, i mediene og i journalistikken.

I tillegg inneholder boken en del II med grunnleggende redskaper for å drive næringslivsjournalistikk, og for å kunne undersøke ressursbruken i stat og kommune.

LITTERATUR:

- Allern, S. (2015): *Journalistikk og kildekritisk analyse*. Oslo: Cappelen Damm
Bjerke, P. (2011): *Journalistikkens vekst - og fall*. Kristiansand: IJ-forlaget
Brurås, S. (2006): *Etikk for journalister*. Bergen: Fagbokforlaget
Grafström, M. (2004): *Økonomijournalistikens mångfald – en forskningsöversikt*. SNS Medieforum